

LÖW LIPÓT SZEREPE A ZSIDÓSÁG EMANCIPÁLÁSÁBAN ÉS EGY MODERN RABBIKÉPZŐ LÉTESÍTÉSÉBEN MAGYARORSZÁGON

„Ne szabályszerű, tárgyat kimerítő beszédnek, hanem igénytelen és tárgyának főnézpontjait csak röviden kiemelő elmélkedésnek vegye a t. olvasó a következő lapok tartalmát...”¹ – írta annak idejében a 200 évvel ezelőtt született Löw Lipót.

Igen, mert én e kötetben csak Löw Lipót 1844-ben, a Pesti Hírlapban megjelentetett írására, valamint mellette még egy-kettő olyan közleményére fókuszálok, amelyek szorgalmazták egy modern alapokon álló magyarországi rabbiképző intézmény létesítését. A honi zsidóság emancipációjának kérdését, emancipálásának folyamatát én ez alkalommal összekötöm egy modern rabbiképző, tehát a vallási és a világi tudományok összeegyeztetésével oktató, tudós rabbikat kiképző új, korszerű és „kor szerű” alapokon álló rabbiképző kérdésével, létrehozásának „kacsaringós” útjával, mert hipotézisem szerint ezek összetartozó dolgok, ha úgy tetszik: ok – okozati összefüggés látszik, avagy vélek látni én.

Nos, a modern magyarországi rabbiképző létesítésének ideája egy bajorországi születésű, de élete második felében Magyarországon tevékenykedő, számottevő héber és világi tudással rendelkező matematikussal, asztronómussal, mechanikussal, optikussal, hittudóssal, valláspolitikussal (mai szóhasználatlaltal) vette kezdetét, a 19. század elején. Dávid Friesenhausen² volt e folyamat, eseménysor, dokumentált elindítója. Friesenhausen Berlinből, a hászkálá (a zsidó felvilágosodás)³ központjából jött az északkelet-magyarországi Hunfalvára/Hunfaluba⁴, majd innét Sátoraljaújhelyre és Gyulafehérvárra költözött, ahol a halál is érte. Friesenhausen – a hászkálá szellemiségéből, tanításaiból következően – vallotta, hogy a zsidóságot nem pusztán polgári és erkölcsi, hanem vallási értelemben is „fel kell emelni”, vagyis a zsidó vallást a társadalmi, állami elvárásokhoz kell igazítani, azoknak is meg kell feleltetni. E nézetéből következően Friesenhausen rosszalotta, hogy nem állnak

¹ Löw 2011. 1.

² Friesenhausen, David: 1750–1828. Életéről lásd: UJVÁRI 1929. 297., BÜCHLER 1900. 111–119., GILON 1986. 19–54.

³ A „hászkálá” héber szó jelentése: felvilágosodás. A zsidó felvilágosodás egy olyan szellemi mozgalom volt az európai zsidó értelmiségiek kezdeményezésére, amely 18. század végén vette kezdetét és hirdette az európai felvilágosodás eszméinek és értékeinek átvételét, illetve ennek fontosságát. Fő célkitűzése volt, hogy elérje a zsidóság betagozódását a többségi társadalomba, propagálja a tudatosabb és erősebb közeledést azok kultúrájához. Célkitűzései közé tartozott még a világi tanulmányok színvonalának és mennyiségének emelése a zsidóság között, valamint a héber nyelv és a zsidó történelem céltudatos és hangsúlyozott tanulása.

⁴ Németül Hunsdorf. Jelenleg Hunovce (Szlovákia).

világi műveltséggel is rendelkező rabbik és tanítók a zsidó közösségek élén, ezért 1806. július 26-án Bécsbe utazott, ahol módja volt József nádornak⁵ átadnia azt a memorandumot, amelyben a következőket írta: „Valjon oly korban, midőn érdemesnek tartják, hogy a természettől elhanyagolt siketnémákon is segítsenek, miért feledkeznének meg a zsidók százezreinek szenvedéséről? A zsidó népnek szüksége van egy intézetre, amelyben jövődő rabbik és tanítók nevelkedhetnének, akik képesek lennének a népet arra nevelni, hogy jobban megértsék kötelességteljesítésüket mint emberek és mint állampolgárok.”⁶ Friesenhausen beadványára 7 év múlva érkezett meg az elutasító válasz.⁷ 1837-ben – már Friesenhausen halála után, de a memorandumában megfogalmazottakat követve – a magyar liberális nemesség részéről is felvetődött egy modern rabbiképző felállításának szükségessége, ugyanis a zsidókról szóló törvényjavaslatba bekerült szöveg szerint: „...rabbik ezentúl csak azok lehetnek, kik nyilvános felügyelet alatt hivatásuknak megfelelőleg oktattak és az anyakönyvet az állam nyelvén vezetni képesek.”⁸ Azonban a rabbiképző ügyében továbbra sem történt érdemi előrelépés. Újabb 7 évvel később a rabbiképző alapítását Löw Lipót⁹, a Pesti Hírlap 1844. június 2-i számában ismét felvetette, majd a magyar országgyűlés alsótáblájának az év szeptember 27-i ülésén a rabbiképző felállítása: „ellentmondás nélkül elhatározottat, mely ellen a főrendi táblánál sem támadt ellentmondás.”¹⁰ Kivitelezhető stádiumba azonban egy rabbikat képző intézmény felállítása akkor jutott, mikor a létrehozásához elengedhetetlenül szükséges anyagi fedezet is rendelkezésre állt az elvi szándék mellett. 1856-ra összegyűlt a szükséges összeg¹¹, és még azon én március 29-én döntés született, hogy létesíteni kell egy rabbiképzőt.¹²

Egy darabig újra nem történt semmi az ügyben, de a terv továbbra is napirenden maradt. Az 1868/1869-es Országos Kongresszus, avagy hivatalosan: „A magyarországi és erdélyi izraeliták egyetemes gyűlése (Landes-Congress der Israeliten in Ungarn und Siebenbürgen)”¹³ annyira fontosnak tartotta egy modern szellemiségű rabbiképző alapítását és „irányának” kijelölését, hogy a kongresszuson „maradók”, az ún. neológia¹⁴ képviselői, a „kongresszusi irányzat” szabályzatába is beszerkesztette azt, a következőképpen: „A rabbi-

⁵ Habsburg József (*Erzherzog Joseph Anton Johann Baptist von Österreich*) nádor: 1776-1847. Német-római császári herceg, osztrák főherceg, magyar királyi herceg, császári-királyi tábornagy. 1796-tól haláláig Magyarország nádora. József nádor Magyarországon igen népszerű személyiség volt, a „legmagyarabb Habsburgnak” tartják.

⁶ Magyarul idézi BÜCHLER 1900. 114. Németül idézi BÜCHLER 1900. 114–115. Eredetiben megjelent FRIESENHAUSEN 1820.

⁷ 1813. február 3-án. In: BÜCHLER 1900. 118.

⁸ Idézi BLAU 1917a. 88.

⁹ Löw Lipót: 1811–1875. Löw Lipót életéről írtak irodalomjegyzékének gyűjteménye megtalálható: HÍDVÉGI 1999. 232–234. Löw Lipót műveinek teljes jegyzéke megtalálható: Löw 1895–1900.

¹⁰ Idézi BÁNÓCZI 1888. 5.

¹¹ A Haynau által a magyarországi zsidóságra 1849-ben kirótt hadisarc helyébe lépő (1850. szeptember 20) 1 millió forint befizetésével létrehozott iskolai- és tanügyi alaptól.

¹² BÁNÓCZI 1888. 96.

¹³ Lásd KATZBURG 1969. 1–33.

¹⁴ A „neológia” kifejezést a magyarországi ortodox irányzatot követő zsidóság kezdte használni az 1860-as évektől. A frankfurti, nagy tekintélyű Samson Raphael Hirsch (1808–1888) rabbi használta e szót először az ortodoxia ellentettjeként. Lásd HIRSCH 1860–61.

képző intézet szorosan a mozaiko-rabbinikus tan alapján álland, a talmud és a szertartási törvények tanításáról különösen gondoskodand, egyszersmind azonban a tudomány mai állása követelményeinek is kell, hogy tökéletesen megfeleljen.”¹⁵

A rabbiképző megalapítására az engedélyt végül is 1873. május 6-án adta ki I. Ferenc József, aki: „...legfelsőbb elhatározással megengedte az Országos Rabbiképző Intézet felállítását az „Izraelita Iskolaalap” terhére.”¹⁶ 1877-re felépült az épület, és a korszak egyik legkiválóbb, tudós rabbiját: Bloch Mózes¹⁷ hívták meg az Intézmény élére. Bacher Vilmos¹⁸, kit innét, Szegedről hívtak tanárnak, mert a két Löw között ő volt a szegedi rabbi, Löw Lipót halála után őt választotta rabbijául e közösség, és az ő örökébe lépett Löw Lipót fia: Löw Immánuel, „A földkerekség legtudósabb rabbija”, amint Blau Lajos¹⁹, a Rabbiképző harmadik rektora, a kortárs nevezte őt; és Kaufmann Dávid²⁰ álltak mellette tanártársként Intézményünk elindításánál, megtartván az ősi hagyományt, miszerint a rabbivá avatáshoz három rabbi szükséges²¹. Az ünnepélyes megnyitóra 1877. október 4-én került sor és kezdődött meg a tanítás, a rabbik modern alapokon álló, vallási és világi tudományokat együttesen oktató képzése, amely immár 134. éve tart.²²

Hogy mi volt ebben, a magyarországi modern rabbiképző, az emancipált zsidóság emblematisztikus intézményének létrejöttében Löw Lipót szerepe? Közvetve és közvetlenül is nagyon jelentős szerepe volt, mert azon szellemiség megformálásában, amely igényelte egy modern, rabbikat és vele együtt modern rabbikat képző iskola létét, meghatározó szerepet játszott. Löw Lipót tanítómestere, barátja és szellemi elődje²³ a szintén morvaországi születésű Chorin Áron²⁴, Arad rabbija volt. Ő képviselte először legnagyobb hatással a magyarországi vallási reformmozgalmat.

¹⁵ Neológ szabályzat, V. szakasz, 2.§.

¹⁶ BLAU – KLEIN 1927. 10.

¹⁷ Bloch Mózes: 1815–1909. Életéről lásd BACHER 1909. 289–292., BERNSTEIN 1927. 34–35., KRAUSZ–WEISZ 1905. XIII., GUTTMANN 1911. 101–110., OLÁH 2008a. 95–99.

¹⁸ Bacher Vilmos: 1850–1913. Életéről lásd BLAU 1910, BÁNÓCZI 1914. 1–3., BLAU 1911. 7–33., GUTTMANN 1939. 337–349., HELLER 1927, KOHLBACH 1914. 6–11., KECSKEMÉTI 1914. 4–6., KRAUSZ 1916. 7–78., OLÁH 2007. 3–6.

¹⁹ Blau Lajos: 1861–1936. Életéről lásd BENOSCHOFKY 1970. 84–89., LÖWINGER 1936. 56–57., MEZEY 1926, OLÁH 2006a. 7–9., TURÁN 1996. 39–55.

²⁰ Kaufmann Dávid: 1852–1899. Életéről lásd N.N. 1900, BRANN–ROSENTHAL 1900.

²¹ b*Szánhedrin* 13b.

²² Az Országos Rabbiképző Intézet történetéről, általánosságban: BÁNÓCZI 1888, BENOSCHOFKY 1970. 74–105., BLAU 1917a, BLAU 1917b. 88–139., BLAU–KLEIN 1927, BÜCHLER 1900. 106–119., CARMILLY–WEINBERGER 1986, FROJIMOVICS ET AL 1995. 302–316., FROJIMOVICS 2008. 90–96., GÁBOR ET AL 1999, GONDA 1992. 137–141., GUTTMANN ET AL 1937, HIRSCHLER 1941. 155–160., KECSKEMÉTI 1903. 32–44., KOHLBACH 1918. 66–88., KÜHNER 1991. 121–125., LÖWINGER 1948, OLÁH 2006b. 91–103., OLÁH 2003. 35–48., OLÁH 2008b. 207–224., ROTH 1978. 109–137., SCHEIBER 1999. 1039–1040., SCHILL 1896, SCHWEITZER 1992. 74–85., TAMÁSI 1990. 269–300., UJVÁRI 1929. 668., WELLESZ 1896. 256–260. 2000. január 01-től, az addigi Országos Rabbiképző Intézet új neve: Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem (OR-ZSE). Lásd 1999. évi LII. törvény I. fejezet, (3) b).

²³ Például Chorin Áron arcképét és életrajzát megjelentette: „Első magyar zsidó naptár és évkönyv 1848-ik szököévre. Pest, 1848.

²⁴ Chorin Áron: 1766–1844. Életéről lásd JOST, 1847. 24–25, 73–75, 175–176., Löw 1889. 251–420., SELTMANN 1929a. 170–171.

Miért volt e reformokra szükség? Azért, mert Magyarországon a 19. század első felében, a bizonyos mértékű függetlenséget kiharcolni kívánó, és ezzel együtt politikai hatalmát megerősíteni akaró nemesi származású politikai elit felvetette a zsidóság emancipációjának, egyenjogúsításának szükségességét és lehetőségét. E történelmi kihívásra valamilyen választ kellett adnia a zsidóságnak, bizonyos mértékben nyitnia kellett, nem élhetett többé úgy, mint évszázadokon át az őket befogadó országokban. A felvilágosodás racionalista elveit respektálók, az újítók, a reformerek két területen kezdték megbontani a hagyományos zsidó társadalom „építményét”: az oktatás területén és a vallási reformokkal. Chorin Áron inkább a vallásreformerek közé tartozott; míg a tanítvány, a barát és a „példaképet követő”: Lőw Lipót mindkettő területen, a zsidó oktatásügyben és a vallási reformok megvalósításában is jelentőset alkotott.

Chorin, a vallási újításokat szorgalmazó megnyilatkozásai mellett, „hozászólt” az oktatásügy kérdéséhez is, 1826-ban, a rabbik modern alapokon álló kiképzését vetette fel egy tervezetében, melyben a zsidóság egyetemes gyűlése által megválasztott konzisztóriumra, mint a magyarországi zsidóság központi szervének létrehozására, és egy vallásalap létesítésére tett javaslatot. E vallásalapból fedezték volna egy létrehozandó rabbiképző – amely egyedül lenne jogosíttatva rabbikat képezni – költségeit.²⁵ E terv – hasonlóan a zsidóság emancipációjának tervéhez – jó ideig csak terv maradt. Ahhoz, hogy Friesenhausen, Chorin és Lőw tervei, elgondolásai megvalósulhassanak – kiötlőinek akarata, szándéka, tehetsége, kitartása mellett – kellett a többség, a magyar társadalmat formálók részéről a politikai akarat is. A 19. század első felében, a reformkorban, a liberális eszméket valló és hirdető nemesi ellenzék egyik célja volt a vallási felekezetek egyenjogúságának megteremtése. E törekvése szükségszerűen következett a polgári jogegyenlőség eléréseért folytatott harcából. A magyar liberális ellenzék felvette programjába a zsidóság egyenjogúsítását, többek között remélvén, hogy az ennek hatására meginduló asszimiláció a magyar népesség lélekszámát fogja majd gyarapítani, ha elfogadjuk az ún. „asszimilációs társadalmi szerződés” Karády Viktor által kifejtett modelljét²⁶.

Ebből az időből közismert Lőw Lipót és Kossuth Lajos hírlapi vitája, polémiaja a magyarországi zsidóság emancipációjának ügyében, amelynek szükségszerűségében mindketten egyetértettek, de a megoldás mikéntjében volt közöttük egyet nem értés. Lőw azt az álláspontot képviselte, miszerint a zsidóság jogegyenlőségének biztosítását nem szabad összekötni saját, történelmileg kialakult szervezete, és vallásából következő szokásai megváltoztatásával. Az 1840-es évekkel kezdődik igazán az emancipációs küzdelem kora, és e korban kezdődik a zsidó identitás újrafogalmazása is, amellyel – szükségszerűen – vele járt a vallás, a vallás által szabályozott élet valamiféle átalakítása is. Lőw ezeket az „átalakításokat”, reformokat, a polgárosodás követelményeivel és a magyarosodás kívánalmaival kívánta a zsidó hagyományon belül. E folyamathoz elengedhetetlennek látszott, hogy a zsinagógába járó zsidókhoz olyan

²⁵ GONDA 1992. 77.

²⁶ KARÁDY 1990. 5–37.

rabbik szóljanak, kik „hatással” tudnak lenni a hívekre, „formálni” tudják őket, tudják „eligazítani” őket, tudják őket meggyőzően „felvilágosítani”.

Löw Lipót, a Pesti Hírlap 1844. június 2-i számában konkrétan felvetette egy rabbiképző létesítésének szükségességét. Idézem az írás erre vonatkozó részét:

„Arra nézve meg kell vallanom, hogy mi zsidók is a’ synedrium tartását buzgón kívánjuk; és pedig nem polgári – mivel e’ tekintetben a’ synedrium más országok tapasztalása és példája szerint nem szükséges – hanem vallásbeli ’s általános műveltségi szempontból; mert mi reméljük, hogy egy synedrium által zsinagogáink, iskoláink ’s közönségi szerkezetünk egyformán ’s korszerű módon alakulnának át. Vannak ugyan köztünk – valamint általában minden emberi körben – olyanok , kik a’ tespedést szeretik, a’ haladást és korszerű reformot véteknék tartják, ’s kiknek elve: mindennek változatlanul a’ réginél kell maradni! – És mivel én hibáinkat koránsem akarom titkolni, nyílt szívüleg meg kell vallanom, hogy a’ magyarországi rabbik nagyobb része – nem rossz akaratból, hanem csupán tudatlanságból – a’ tespedés iskolájához tartozik (a Szerk. lábjegyzete: És ebben van, uram! Az emancipációnak legnagyobb akadálya.) Olly rabbik – ezt „a’ hitsorsosaik javát szívőkön viselő zsidók” nem tagadják – olly rabbik, mondom, korunk szükségseit nem méltatják, s’ az izetlen, magokat kiélt formák korszerű átalakulásának mind a’ zsinagogában, mind az iskolában, csupa műveltség hiányából, konokul ellene szegülnek. Ha tehát kormányunk synedrium megtartását parancsolni méltóztatnék – és a’ kormány parancsolatja nélkül a’ synedrium csupa lehetetlenség – akkor hasznos, sőt multhatatlan volna, hogy vallásbeli szerkezetünknel fogva nemcsak rabbik, hanem más művelt zsidó theologusok is a’ synedrium tanácskozásai határozataiban részesüljenek. De mivel alig remélhető, hogy a’ synedrium indítványa már most valósuland, mindenek előtt kíváncs volt, hogy a’ magyar zsidóság saját költségére SEMINARIUMOT (nagy betűkkel szedve!) alapítson, hol a’ jövő rabbik korszerű módon neveltessenek, s’ nemcsak theologikai műveltséget érjenek el, hanem főképen a’ honi nyelvnek teljes birtokába is jöjenek (a Szerk. lábjegyzete: Kivánni lehetne – azt mondja már Fényes a’ rabbikra nézve – hogy hazánkban is, mint Cseh- és Morvaországban csak olyanok lehetnének választhatók ’s a’ törvényhatóságok által hivatalaikban megerősíthetők, kik a’ philosophiai tudományok elvégzéséről bizonytságot adnának. Fényes Elek: Magyarország statisticája I. K. 28 §.) Ezen rendszabás kétségkívül legszebb gyümölcsöt hozna; ’s ha kegyed ismeretes emberszeretete- ’s hazafiságánál fogva megengedné, hogy a’ rabbiseminarium alapítása végett becses lapjaiban aláírás nyitassék, bizonyára mi zsidók ezen jótéteményt buzgó hálával ismernők meg, és ekképen a’ synedrium alapos módon készülne elő. (a Szerk. lábjegyzete: Ha ezáltal a’ kölcsönös emberszeretet egyik diadalát némileg előmozdithatónak gondolja ön, mi kívánságát teljesíteni annak idejében örömmel készek leszünk, ’s azzal csak kötelességünknek teszünk eleget.)”²⁷

²⁷ Pesti Hírlap 1844. június 2. 376.

Horovitz Pinhász (Hurvitz Pál)²⁸ pápai rabbi – Löw Lipót elődje a pápai rabbi-székekben – kezdeményezésére 1844. augusztus 20-án, Pakson, egy gyűlést tartottak „synedrium” gyanánt, mindössze 25 rabbi részvételével. Schwab Löb (Lőrinc vagy Arszlán)²⁹ pesti rabbi, – Löw apósa, kinek Leontin³⁰ lánya volt Löw Lipót első felesége – többek között a következő javaslatokat terjesztette elő az oktatás és a rabbik képzése tekintetében:

„a. A felekezet élén egy rabbikból és laikusokból álló főhatóság álljon, amely gondoskodik a rabbik képezéséről, (...); b. Minden hitközségben legyen iskola, amelyben vallási és világi tárgyakat egyaránt oktatnak; c. Rabbik közreműködésével készüljön egy vallástankönyv, amelyből egyrészt egységesen lehet oktatni a vallási alapelveket, másrészt a keresztény társadalom is megismerheti a zsidó vallást.”³¹

Schwab Löb javaslatait tárgyalás nélkül elutasították.

Löw Lipót híres, 1848. április 8-án, Pápán elmondott zsinagógai prédikációjában: „Az Isten újat teremtett”³² címűben beszélt egy „korszerű papnevelő intézet” felállításának szükségességéről³³, de hamarosan jött a megtorlás és a már megszerzett jogok folyamatos visszavétele, emancipációra, rabbiképzőre legfeljebb csak gondolni lehetett. Az 1860-as években azonban a magyarországi zsidóság eljutott a polgári és politikai jogok, az emancipáció és a modern rabbiképző létrehozásának elérhető közelségébe. Az 1860. október 20-án kibocsátott ún. „októberi diploma” megnyitotta az utat a magyar alkotmányosság és a zsidóság előtt is. 1861 áprilisában, Pesten tanácskozott 19 megye és 9 város 53 zsidó képviselője, közöttük Szeged főrabbija: Löw Lipót.

Írásba foglalták, hogy nem nyújtanak be petíciót az országgyűléshez, mert „...tökéletesen meg lévén győződve, hogy a nemes törekvésű nemzetgyűlés nem fog késni a mózesvallású magyarok (értsd: zsidók) jogos kívánatainak minél előbb megfelelni, és be fogja őket fogadni az állami egyenjogúság sáncaiba...”³⁴ Az emancipáció kérdése a politikai viszonyok változása miatt egy időre lekerült a napirendről, a rabbiképző viszont előkerült, mert 1862-ben Hirschler Ignác³⁵, a pesti zsidó hitközség elnöke kezdeményezte az udvari kancelláriánál a rabbiképző tervének megvitatására egy tanácskozás összehívását. Brill Sámuel Löb³⁶ a pesti hitközség dájánja és későbbi rabbisági elnöke; Hirsch Márkus³⁷ óbudai, később prágai majd hamburgi; és Steinhardt Jakab³⁸ aradi főrabbi a hatóságok kérésére elkészítette a felállítandó magyar

²⁸ Horovitz Pinhász: ?–1845.

²⁹ Schwab Löb: 1794–1857. Életéről lásd UJVÁRI 1929. 776–777.

³⁰ Schwab Leontin: 1823–1851. 1842-ben vette Löw Lipót feleségül és hét gyermeket szült korai haláláig.

³¹ VENETIANER 1901. 488.

³² Közli HIDVÉGI 1999. 52–58.

³³ HIDVÉGI 1999. 54.

³⁴ Közli GROSZMANN 1917. 23.

³⁵ Hirschler Ignác: 1823–1891. Életéről lásd SELTMANN 1929b. 366.

³⁶ Brill Sámuel Löb: 1814–1897. Életéről lásd BLAU 1902. 40–81., GROSZMANN 1929. 139–140.

³⁷ Hirsch Márkus: 1833–1909. Életéről lásd UJVÁRI 1929. 365–366.

³⁸ Steinhardt Jakab: 1818–1885. Életéről lásd: PATAI 1911. 259–260., UJVÁRI 1929. 807.

rabbiképző alaptervezetét³⁹, amelyet 1864-ben publikáltak (*Das Elaborat der Rabbiner-Commision*⁴⁰). Löw Lipót, az általa alapított és szerkesztett folyóiratban, a *Ben Chananja*-ban, az évben egy cikksorozatot jelentetett meg, amelyben a rabbiképző tervezetével is foglalkozott: „Zur Geschichte der Gegenwart der Juden in Ungarn” címmel⁴¹.

Löw természetesen támogatta egy „rabbi-növeldé” létesítését, hiszen ő nem az „ortodox” elnevezéssel megjelölt irányzathoz⁴² tartozott, kik prominens képviselői egy rabbiképző felállításában, a zsidó tudományosság terjesztésében, a felvilágosításban rettentő veszélyt láttak a zsidóság számára, ezért 1864. március 15-én, Nyíregyházán, Jehuda Aszód⁴³ dunaszerdahelyi rabbi elnökletével megbeszélést tartottak és elhatározták, hogy egy hét tagból álló küldöttséget küldenek Bécsbe, I. Ferenc Józsefhez. A határozatnak megfelelően az uralkodót megkérték, hogy tiltsa meg a rabbiképző felállítását, mert az szerintük nagy veszedelmet hordoz a honi zsidóság számára. A küldöttséget az uralkodó fogadta, meghallgatta ellenérveiket és a delegáció meglegedetten tért vissza abban a hiszemben, hogy a király megértette aggodalmukat.⁴⁴

1865-ben Löw Lipót ismételten foglalkozott a rabbiképzés ügyével, problémáival a *Ben Chananja* hasábjain: „Zur Rabbinerfrage in Ungarn” címmel.⁴⁵ Ez év novemberének végén, az emancipációt, a vallási reformokat és a modern alapokon álló rabbiképző létesítését ellenzők az észak-kelet magyarországi Nagymihályon⁴⁶ tartottak rabbigyűlést⁴⁷, és ott egy kilenc pontból álló határozatot⁴⁸ fogadtak el, amelyre Löw Lipót ekként reagált Hirschler Ignáchoz december 7-én keltezett levelében: „Akármilyen hihetetlennek tetszik is ön előtt, mégis bizonyos, hogy az orthodoxok Nagy-Mihályon módok felett tanácskoztak, melyekkel az emancipációt meg lehetne akadályozni.”⁴⁹

Azonban már sem ez a határozat, sem a későbbi idők fejleményei nem tudták megakadályozni a magyarországi zsidóság folyamatban lévő vallási-társadalmi változásait, amely kiteljesedéséhez kellett az 1867:XVII. tc.: „Az izraeliták egyenjogúságáról polgári és politikai jogok tekintetében” címet viselő ún. „emancipációs” törvény, és a modern alapokon álló Országos Rabbiképző Intézet 1877-es felavatása, bár ezt Löw Lipót már nem érthette meg, hiszen 1875-ben befejezte földi pályafutását.

Mindkettőben: a magyarországi zsidóság emancipálásában és a vallási és a világi tudományok összeegyeztetésével oktató, tudós, korszerű és „kor szerű” rabbikat nevelő, kiképző, modern rabbiképző létesítésében is elévülhetetlen szerepe volt Szeged főrabbijának, a 200 évvel ezelőtt született Löw Lipótnak.

³⁹ Hirsch Márkus 1864-ben külön is megjelentette elgondolásait „Mittheilung über die zu errichtende Rabbinerschule” (Druck von K. und Wein-Pest) címmel.

⁴⁰ Szövege megtalálható BLAU 1917b 95–125.

⁴¹ *Ben Chananja* VII. Nr. 45 és 47.

⁴² Lásd KATZ 1991. 49–55., KATZ 1999.

⁴³ Jehuda Aszód: 1794–1866. Életéről lásd SELTMANN 1929c. 66.

⁴⁴ CARMILLY-WEINBERGER 1986. 7–8.

⁴⁵ 1864-ben és 1865-ben is ezen írárok miatt összeütközésbe került Löw a hatóságokkal. HARASZTI 1990. 77.

⁴⁶ Németül Großmichel. Jelenleg Michalovce, korábban Michalany (Szlovákia).

⁴⁷ Lásd KATZ 1995. 92–95.

⁴⁸ Közli <http://www.szazadveg.hu/files/kiadoarchivum/48koves.pdf> Letöltés ideje: 2011-05-19.

⁴⁹ Közli GROSZMANN 1917. 80.

IRODALOM

BACHER Vilmos

1909 Bloch Mózes koporsójánál. *Magyar Zsidó Szemle* XXVI. évf. 289–292.

BÁNÓCZI József

1888 Az Országos Rabbiképző Intézet első évtizedének története. In: *A Budapesti Országos Rabbiképző Intézet X. Értesítője az 1886/87-iki Tanévről*. Budapest. 1–98.

1914 Bacher Vilmos. In: Bacher Vilmos emlékezete. Különlenyomat. *Magyar Zsidó Szemle* 1914. évi 1. füzet. 1–3.

BENOSCHOFKY Imre

1970 Emlékek a Szemináriumból. In: Scheiber Sándor (szerk.): *Évkönyv 1970*. Magyar Izraeliták Országos Képviselője, Budapest. 74–105.

BERNSTEIN Béla

1927 Bloch Mózes. In: *Emlékkönyv a Ferenc József Országos Rabbiképző Intézet ötven éves jubileumára 1877–1927*. II. kötet. Budapest. 34–35.

BLAU Lajos

1902 Brill Sámuel Löw. Élet és jellemrajz. *Magyar Zsidó Szemle* XIX. évf. 40–81.

1910 Bacher Vilmos élete és működése 60-ik születésnapja tiszteletére. Kiadja: Dr. Blau Lajos. Athenaeum irodalmi és nyomdai R.-T., Budapest.

1911 Bacher Vilmos. *IMIT Évkönyv 1911*. Budapest. 7–33.

1917a *Adalékok a Ferencz József Országos Rabbiképző Intézet történetéhez*. Budapest.

1917b Az országos rabbiképző-intézet előtörténetéhez. Az Intézet fennállása negyvenedik évfordulója ünnepére (1877. október 4. – 1917. október 4.). *Magyar Zsidó Szemle* XXXIV. évf. 2–4. szám. 88–139.

BLAU Lajos–KLEIN Miksa

1927 *Emlékkönyv a Ferenc József Országos Rabbiképző Intézet ötven éves jubileumára 1877–1927*. I. kötet. A Rabbiképző első 50 éve. Budapest.

BRANN, Marcus–ROSENTHAL, Ferdinand

1900 *Gedenbuch zur Erinnerung an David Kaufmann*. Breslau.

BÜCHLER Sándor

1900 A zsidó reform úttörői Magyarországon. *Magyar Zsidó Szemle* XVII. évf. 106–119.

CARMILLY-WEINBERGER, Moshe

1986 *The Rabbinical Seminary of Budapest 1877–1977*. A Centennial Volume. Studies in its History and its Scholarly Record. Sepher-Hermon Press, Inc. for The Alumni Association of the Rabbinical Seminary of Budapest. New York.

FRIESENHAUSEN, David

1820 *Moszdor tevel / Weltgründe* III. Band. Wien.

FROJIMOVICS Kinga

2008 *Szétszakadt történelem*. Zsidó vallási irányzatok Magyarországon 1868–1950. Balassi Kiadó, Budapest. 90–96.

- FROJIMOVICS Kinga – KOMORÓCZY Géza – PUSZTAI Viktória – STRIBIK Andrea
1995 *A zsidó Budapest*. II. kötet. Városháza – MTA Judaisztikai Kutatócsoport, Budapest.
- GÁBOR György – DOMÁN István – SCHWEITZER József
1999 „A tanítás az élet kapuja” Tanulmányok az Országos Rabbiképző Intézet fennállásának 120. évfordulója alkalmából. Országos Főrabbi Hivatal, Budapest.
- GILON, Meir
1986 R. David Friesenhausen between the Enlightenment and Hassidism. In: Carmilly-Weinberger, Moshe (ed.): *The Rabbinical Seminary of Budapest 1877–1977. A Centennial Volume. Studies in its History and its Scholarly Record*. Sepher-Hermon Press, Inc. for The Alumni Association of the Rabbinical Seminary of Budapest. New York. Part. VI. Hebrew section. 19–54.
- GONDA László
1992 *A zsidóság Magyarországon 1526–1945*. Századvég, Budapest.
- GROSZMANN Zsigmond
1917 *A magyar zsidók a XIX. század közepén (1849–1870)*. Egyenlőség, Budapest.
1929 Brill Sámuel Löb. In: Ujvári Péter (szerk.): *Zsidó lexikon*. A Zsidó lexikon kiadása, Budapest. 139–140.
- GUTTMANN Mihály
1911 Bloch Mózes. *IMIT Évkönyv* 1911. Budapest, 101–110.
1939 Emlékbeszéd Bacher Vilmos halálának 25. évfordulója alkalmából. *IMIT Évkönyv* 1939. Budapest, 337–349.
- GUTTMANN Mihály–LÖWINGER Sámuel–GUTTMANN Henrik–WERTHEIMER Adolf
1937 *A Ferenc József Országos Rabbiképző Intézet hatvan éves jubileuma*. Budapest.
- HARASZTI György
1990 A „Ben Chananja” szerkesztője. Ecsetvonások a zszurnaliszta Löw Lipót arcképéhez. In: Zombori István (szerk.): *A szegedi zsidó polgárság emlékezete. The Memory of Szeged Jewry*. Szeged. 61–78.
- HELLER Bernát
1927 *Bacher Vilmos*. Zsidó Plutarchos II. Népszerű zsidó könyvtár 19. Budapest.
- HIDVÉGI Máté
1999 *Löw Lipót beszédei*. Múlt és Jövő, Budapest.
- HIRSCH, Samson Raphael
1861 *Das Hamburger Atentat. Jeschurun* 1860–61. Jahr
- HIRSCHLER Imre
1941 A Rabbiképző Intézet előtörténetéhez. *Magyar Zsidó Szemle* LVIII. évf. 155–160.
- JOST, Marcus Isaak
1847 *Culturgeschichte zur neueren Geschichte der Israeliten von 1815 bis 1845*. III. Band. Berlin. 24–25, 73–75, 175–176.

KARÁDY Viktor

- 1990 Egyenlőtlen elmagyarosodás, avagy hogyan vált Magyarország magyar nyelvű országgá? *Századvég* 1990/2. 5–37.

KATZ, Jakov (Jacob)

- 1991 A végzetes szakadás. Ortodox és neológ szétválás a magyar zsidóságban: A szakadás eredete, befolyása és következményei. *Múlt és Jövő* 1991/1. 49–55.
- 1995 *The Unhealed Breach: The Cessation of Orthodox Jews from the General Community in Hungary and German*. Merkaz Zalman Sazar, Jerusalem.
- 1999 *Végzetes szakadás*. Az ortodoxia kiválása a zsidó hitközségekből Magyarországon és Németországban. Múlt és Jövő, Budapest.

KATZBURG, Nathaniel

- 1969 The Jewish Congress of Hungary, 1868–1869. In: Braham, Randolph L. (ed.): *Hungarian Jewish Studies II*. World Federation of Hungarian Jews. New York. 1–33.

KECSKEMÉTI Lipót

- 1903 Az országos rabbiképző intézet. *IMIT Évkönyv* 1903. Budapest, 32–44.
- 1914 Bacher Vilmos. In: Bacher Vilmos emlékezete. Különlenyomat. *Magyar Zsidó Szemle* 1914. évi 1. füzet. 4–6.

KOHLBACH Bertalan

- 1914 Bacher Vilmos. In: Bacher Vilmos emlékezete. Különlenyomat. *Magyar Zsidó Szemle* 1914. évi 1. füzet. 6–11.
- 1918 Az Országos Rabbiképző-intézet első dekaszából. *IMIT Évkönyv* 1918. Budapest. 66–88.

KRAUSZ Sámuel

- 1916 Bacher Vilmos (1850-1913). *IMIT Évkönyv* 1916. Budapest, 7–78.

KRAUSZ Sámuel–WEISZ Miksa

- 1905 *Emlékkönyv Bloch Mózes tiszteletére életének kilencvenedik évfordulója alkalmából*. Kiadják tanítványai. Singer és Wolfner Bizománya, Budapest.

KÜHNER, Claudie

- 1991 A zsidó tudományok fellelője. Az Országos Rabbiképző Intézet rövid története. *Valóság* 1991. 11. szám. 121–125.

Löw, Immanuel (Hrsg.)

- 1889–1900 *Gesammelte Schriften von Löw Leopold*. I–V. Alexander Baba és Ludwig Engel, Szegedin.

Löw Lipót

- 2011 *Sámuel próféta és Széchenyi István történelmi párhuzamban*. Emlékkiadás. Bába Kiadó, Szeged.

LÖWINGER Sámuel

- 1936 Dr. Blau Lajos élete és irodalmi munkássága. *IMIT Évkönyv* 1936. Budapest. 56–57.
- 1948 *Seventy Years*. A tribute to the seventieth anniversary of the Jewish Theological Seminary of Hungary (1877–1947). Budapest.

MEZEY Ferenc

- 1926 Dr Blau Lajos. Jubileumi emlékkönyv Dr Blau Lajos a Ferenc József Országos Rabbiképző Intézet igazgatójának hatvanötödik születésnapjára és negyven éves írói jubileuma alkalmából tanítványai, barátai és tisztelői közreműködésével kiadták Dr Hevesi Simon, Dr Klein Miksa és Dr Friedman Dénes. Budapest, 1926. Magyar Zsidó Szemle 43. évf. 5–11.

N.N.

- 1900 *Dr. Kaufmann Dávid emlékezete*. Kiadja az Országos Rabbiképző Intézet Felső Tanfolyamának Theológiai Egylete, Pozsony.

OLÁH János

- 2003 A Szentírás oktatása a Rabbiképző múltjában és jelenében. In: *OR-ZSE Évkönyv 2001–2003*. Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem, Budapest. 35–48.
- 2006a Bevezetés. In: Dr. Blau Lajos: *A Talmudról*. Magyar Zsidó Tudományok 2. kötet. Gabbiano Print Kft., Budapest. 7–9.
- 2006b A magyarországi zsidó tudomány nagyjai-atyjai: Néhány mondat a Rabbiképző első három rektoráról (Bloch, Bacher, Blau). *Magyar Zsidó Szemle Új folyam*, 3. szám, 2006. MTA – OR-ZSE Zsidó Valástudományi Kutatócsoport és az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem-Budapest. 91–103.
- 2007 Bevezetés. In: Dr. Bacher Vilmos: *A babylóniai amórák agadája*. Magyar Zsidó Tudományok 3. kötet. Gabbiano Print Kft., Budapest. 3–6.
- 2008a Bevezetés. In: Dr. Guttmann Mihály – Bloch Mózes: *A háláháról*. Magyar Zsidó Tudományok 5. kötet. Gabbiano Print Kft., Budapest. 95–99.
- 2008b „Négy oszlop...” Az Országos Rabbiképző Intézet első négy rektora. In: *Keresztény – Zsidó Teológiai Évkönyv 2008*. Dálnoki Média Kft., Budapest. 207–224.

PATAI József

- 1911 Magyar zsidó hitközségek múltjából és jelenéből. In: Patai József (szerk.): *Magyar Zsidó Almanach* I. évf. Magyar Zsidó Almanach Kiadóhivatala, Budapest. 259–260.

ROTH, Ernst

- 1978 Zum 100-jährigen Bestehen der Landesrabbinerschule in Ungarn. In: *Udim*. Zeitschrift der Rabbinerkonferenz in der Bundesrepublik Deutschland, 7/8. Frankfurt am Main, 1977/78. 109–137.

SCHEIBER Sándor

- 1999 A magyar zsidóság szellemi élete a századfordulótól. In: Scheiber Sándor: *Folklór és tárgytörténet*. Teljes kiadás. Makkabi, Budapest, 1999. 1039–1040.

SCHILL Salamon

- 1896 *A Budapesti Országos Rabbiképző Intézet története*. Budapest.

SCHWEITZER József

- 1992 Der Budapester Rabbinerseminar. Der Platz des Rabbinersemini-

nars in der jüdischen Wissenschaft. In: Julius Carlebach (Hrsg.): *Wissenschafts des Judentums*. Anfänge der Judaistik in Europa. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt. 74–85.

SELTSMANN Rezső

1929a Chorin Áron. In: Ujvári Péter (szerk.): *Zsidó lexikon*. A Zsidó lexikon kiadása, Budapest. 170–171.

1929b Hirschler Ignác. In: Ujvári Péter (szerk.): *Zsidó lexikon*. A Zsidó lexikon kiadása, Budapest. 366.

1929c Juda Aszód. In: Ujvári Péter (szerk.): *Zsidó lexikon*. A Zsidó lexikon kiadása, Budapest. 66.

TAMÁSI Györgyi

1990 Zsidó szellemi élet Magyarországon 1945 után. Az oktatás. In: Lendvai L. Ferenc-Sohár Anikó-Horváth Pál (szerk.): *Hét évtized a hazai zsidóság életében*. MTA Filozófiai Intézet, Budapest. 269–300.

TURÁN Tamás

1996 Blau Lajos tudománya hatvan év múltán. In: Blau Lajos: *Az óhéber könyv*, adalék az ókori kulturtörténethez és a bibliai irodalomtörténethez – A héber bibliakánon. Logos, Budapest. 39–55.

UJVÁRI Péter

1929 *Zsidó lexikon*. A Zsidó lexikon kiadása, Budapest.

VENETIANER Lajos

1901 *A zsidóság szervezete az európai államokban*. IMIT, Budapest.

WELLESZ Gyula

1896 Az Országos Rabbiképző Intézet története. *Magyar Zsidó Szemle* XIII. évf. 256–260.

OLÁH, JÁNOS

THE ROLE OF LIPÓT LÖW IN THE EMANCIPATION OF THE JEWS AND THE CREATION OF A MODERN RABBINICAL SEMINARY IN HUNGARY

One cannot praise highly enough the direct and indirect role Lipót Löw, chief rabbi of Szeged, played in the emancipation of the Hungarian Jews and the creation of a modern rabbinical seminary where the education and training of “modern” rabbis have been characterized by the reconciliation of secular and religious sciences. The rabbi, born 200 years ago, played a decisive role in building up the spirit that required a modern school where rabbis were trained.

Lipót Löw first raised the idea to create a rabbinical seminary on June 2, 1844, in the newspaper *Pesti Hírlap*. Finally, the adoption of the so called “emancipation act” (the XVII. act from 1867) led in 1877 to the inauguration of the Budapest Rabbinical Seminary.